

1

Ik ben geboren op 5 maart 1948, en ik ben weggegeven op 14 juni van datzelfde jaar. Hoe dat allemaal precies gegaan is, heb ik eigenlijk nooit echt geweten, maar ik zal het proberen uit te leggen aan de hand van verhalen waarvan de kleuren nog niet al te vaal zijn geworden. Vertellingen die nog niet zijn aangetast door de tand des tijds. Misschien is het te laat. Of misschien denkt een enkeling: 'Waarom komt ze daar nú al mee aanzetten?' Voor míj is dit in ieder geval het moment. Het moment om mijn verhaal als een steentje tussen de sterren te plaatsen.

Laat ik beginnen bij het begin. Mijn biologische moeder, Truus ter Laak, werd op 3 oktober 1924 geboren in het Twentse Losser, aan de Oldenzaalsestraat 1. Zij was het achtste kind van Anna Diekmeijer, die getrouwd was met politieagent Jan ter Laak. Mijn moeder was pas zestien toen de Duitsers, in een vloek en een zucht, Nederland binnenvielen. Zij werkte toen als huishoudster in Alkmaar, samen met haar zus Lenie. Ergens rond die tijd werd mijn moeder smoorverliefd op Franz Schmölzer, een Oostenrijkse soldaat die zo'n duizend kilometer van huis voor de Duitsers vocht. En terwijl het boven heel Europa donderde, raakte mijn moeder in verwachting van Schmölzer. Op 27 maart 1944 beviel zij, in het ziekenhuis vabezorn Losser, van een te vroeg geboren tweeling. Omdat men vreesde dat beide meisjes het niet zouden redden, werd de plaatselijke pastoor ingevlogen. Nét op tijd verrichtte hij een nooddoop, om te voorkomen dat zij niet als ongedoopte zielen bij de hemelpoort zouden arriveren.

In januari 1945 zagen mijn moeder en Schmölzer elkaar voor-

lopig voor het laatst. In een pensionnetje in Gronau, vlak over de grens bij Enschede. Tijdens die ene overnachting schoot Schmölzer opnieuw raak. Maar vanwege het feit dat mijn moeder door de vijand bevrucht was, wilde geen enkel ziekenhuis met haar van doen hebben. Ze moest het zelf maar uitzoeken. Uiteindelijk kwam de kleine Frans op 10 oktober, om tien over tien, ter wereld. In het huis van een goede vriendin, waar mijn moeder de nachten doorbracht op een vochtige hooizolder.

Omdat het postverkeer na de oorlog maar moeizaam op gang kwam, waren er lange periodes waarin zij en Schmölzer geen contact hadden. Hij had zijn leven in Oostenrijk inmiddels hervat als spoorwegbeambte en zij ging, vlak na de geboorte van Frans, aan het werk bij de Enschedese textiel fabriek Tubantia. Daar stortte m'n moeder zich op het haspelen van zijde. Iedere ochtend nam zij de bus van Overdinkel naar Enschede om op haar werk te komen. En iedere ochtend liet zij haar blik rusten op de rug van een medepassagier. Tot het moment dat zij naast de rug plaatsnam en haar hand uitstak om zich voor te stellen. 'Truus. Aangenaam kennis te maken.' 'Visschedijk. Ook aangenaam.' Het waren woorden die leidden tot een innige vriendschap. Het waren woorden die leidden tot mijn geboorte.

Tot op de dag van vandaag weet ik nog steeds niet of hij nu Visschedijk, Vissedijk, Vissendijk of Vissersdijk heette. Wat ik wél weet, is dat hij mijn vader was. En dat hij, voordat hij iets met mijn moeder kreeg, samen is geweest met een Duitse aan wie hij drie dochters heeft overgehouden. Maar de Duitse kreeg het op haar heupen, en Visschedijk bleef alleen achter. Omdat hij een combinatie van werken en opvoeden onmogelijk achtte, bracht hij zijn meiden naar een klooster in Denekamp. Toen mijn moeder zijn geschiedenis aanhoorde, brak zij van medelijden. En uit dat medelijden ben ik dus voortgekomen.

Met deze geschiedenis in het achterhoofd besloot mijn moeder om in augustus 1947 naar Oostenrijk af te reizen, om daar een

paar maanden later met Franz Schmölzer in het huwelijksbootje te stappen. Waarom ze dát heeft gedaan, is mij nog steeds een raadsel. Ze wist immers dat ze van een ander in verwachting was. Hield ze dan werkelijk zó veel van die Schmölzer? Wilde ze dat de kleine Frans in de nabijheid van z'n vader opgroeide? Of werd de Nederlandse grond haar simpelweg te heet onder de voeten? Van een gelukkig huwelijk is niet lang sprake geweest, want nog geen vier maanden na de voltrekking ervan werd ik geboren. En tja, om te begrijpen hoe dat in elkaar steekt, heb je geen hogere wiskunde nodig.

Volgens documenten van de rechtbank van Graz heeft Schmölzer in juni 1948 officieel aangegeven niet mijn vader te zijn. Nog diezelfde maand ben ik achtergelaten bij de Kinderbescherming van Graz, *das Jugendamt*, waar medewerkers van jeugdzorg, *die Jugendfürsorge*, mij onder hun vleugels hebben genomen. Het gekke is dat een van de medewerkers met een zekere Anna Hauser aan de praat raakte. Mevrouw Hauser genoot veel aanzien in het stadje Weiz, dat zo'n dertig kilometer verderop lag. Vaak werd zij daar in het voorbijgaan met *Grüß Gott* begroet, een typisch Oostenrijkse uitdrukking die evenveel als 'God begroete u' betekent. Dat had ermee te maken dat zij jarenlang als non in een klooster had gewoond. Halverwege de Tweede Wereldoorlog trad zij echter uit en ging zij doceren aan de huishoudschool in Fladnitz an der Teichalm. Tijdens het gesprek dat de twee hadden, liet zij weten dat haar huishoudster, Regina, de biezen dreigde te pakken en dat dit dreigement behoorlijke kopzorgen met zich meebracht. 'Want wie bekommert zich dán om het huishouden?' luidde haar retorische vraag. Toen de medewerker van jeugdzorg z'n schouders ophaalde, verscheen er een glimlach om haar mondhoeken. 'Juist ja! Niemand dus. Lange tijd heeft Regina vol toewijding voor mijn moeder gezorgd. Maar nu zij overleden is, ziet Regina geen reden meer om te blijven. Daarom heeft ze een plan bedacht. Er moet een kindje komen. Een kindje dat zorg

nodig heeft. Dus eh... heeft u misschien een kindje voor mij?’

En zo gebeurde het dat Anna Hauser samen met huishoudster Regina de bus pakte naar de kinderbescherming in Graz om daar twee zuigelingen aan een vleeskeuring te onderwerpen. In een van de wiegjes troffen zij een jongetje, in het andere een meisje. Ze hadden niet lang nodig om tot een keuze te komen. ‘We nemen het meisje,’ concludeerde mevrouw Hauser resoluut, al wijzend naar het overtrekje waaronder een paar kilo Hollands welvaren schuilging. En terwijl de medewerker van jeugdzorg nog het een en ander probeerde mee te geven – ‘Ze heet Gertrude. Gertrude ter Laak. Maar wij noemen haar eigenlijk gewoon Gerti’ – werd ik door Regina opgetild om vervolgens zachtjes heen en weer gewiegd te worden.

De terugreis moet een heus avontuur zijn geweest, want mijn pleegmoeder wilde – koste wat het kost – voorkomen dat m’n entree in Weiz tot al te veel geruchten zou leiden. Daarom hadden de dames afgesproken los van elkaar terug te reizen. Anna in de ene bus, Regina en ik in de andere. Toch draaide de geruch-tencarrousel al snel overuren. Tussen de lakens aan de waslijn hingen luiers en rompertjes, waardoor iedereen dacht dat Regina een scheve schaats had gereden. Weer iemand anders had mij zien liggen in zo’n Wäschekorb, een linnenmand. Als iemand ernaar vroeg, werd overigens altijd het ware verhaal verteld. Of het geloofd werd, is een tweede.

Mevrouw Hauser – laat ik haar vanaf nu mamma noemen – woonde in een geweldig, vrijstaand huis aan de Birkfelder Straße. Met daaromheen een prachtige groentetuin. Nog steeds is het gek om te beseffen dat het huis er al jaren niet meer staat. Nadat het is afgebroken, heeft men de fundering volgestort met beton om er vervolgens een supermarkt op te bouwen. Tot enkele jaren geleden werd de ingang van de supermarkt opgevrolijkt door een forsythiastruik, met in het voorjaar van die gele klokjes aan de uiteinden van de takken. Die forsythiastruik was het enige, nog tastbare bewijs van mijn verleden aan de Birkfelder Straße. Maar ook de struik is niet meer. En ook de supermarkt verdwijnt binnenkort. In plaats daarvan komt er een H&M. Allemaal veranderingen die ik op de voet volg, met dank aan Facebook.

Goed, terug naar het Weiz van de late jaren veertig. Mamma woonde dus aan de Birkfelder Straße – samen met haar vader, haar broer en diens vrouw, en huishoudster Regina. Mijn oom had nogal losse handjes en trakteerde mij bij het minste of geringste op een pak slaag. Zijn woede kwam voort uit het feit dat hij en z'n vrouw geen kinderen konden krijgen. De naaste streek die hij m'n moeder ooit heeft geleverd, is dat hij weigerde mee te werken aan mijn adoptie. Omdat mamma roomser dan de paus was, en er nooit een geliefde op nahield, stelde ze voor dat hij mij zou adopteren. 'Je bent toch al in haar leven, dus dat kan gemakkelijk,' lichtte mamma de wettelijke mogelijkheden toe. Maar hij weigerde. En daardoor bleef de naam Ter Laak in mijn paspoort staan. Terwijl ik op school gewoon Hauser werd genoemd. Ik

vond het maar wat verwarrend, maar goed, mijn oom was een alfamannetje en bleef strak op z'n strepen staan. Een keuze die later allesbepalend bleek. Allesverwoestend.

Ik kan nog véél meer voorbeelden opdreunen waaruit blijkt dat mijn oom het leven aan de Birkfelder Straße maar al te graag bepaalde. Zo droomde mamma van een rijbewijs en een kleine Austin A30 Seven – een vooruitstrevend familiewagentje dat vlak na de Tweede Wereldoorlog op de markt kwam. Maar die droom spatte al snel uiteen. Want een vrouw achter het stuur, dat vond mijn oom maar onzin. En ook zijn mening over Regina schoof hij nauwelijks onder stoelen of banken. Hij vond haar een onbekwame boerentrien die zich niet met opvoedkundige zaken bezig moest houden. En dat terwijl ik juist onwaarschijnlijk veel geluk haalde uit de momenten met Regina. Ik vond het heerlijk als Regina mijn haar vastpakte, in strengen verdeelde en vervolgens een vlecht maakte. Ik vond het heerlijk om met Regina krijgertje te spelen. En ik vond het heerlijk om, samen met haar, de rotte van de glimmende appels te scheiden.

Alles wat ik deed, deed ik met Regina. Of met die lieve opa Hauser. Opa schijnt werkelijk dolgelukkig te zijn geweest met de komst van *diesem kleinen holländischen Mädchen*. Maar hij maakte zich ook geregeld zorgen. 'Wat móéten we toch als ze straks begint te praten?' vroeg hij zich soms hardop af. '*Sie ist Holländerin*, en verstaat helemaal niets van wat al die Oostenrijkers te melden hebben.' Ook vond hij het maar wat lastig als ik het op een brullen zette. Vaak koos hij dan voor een in die tijd vrij gebruikelijke oplossing. Hij besprenkelde het rubberen deel van mijn speen met likeur of vuurwater, doopte hem in een pot suiker en stopte hem ten slotte in mijn mond. Het duurde nooit langer dan tien seconden voordat de rust wedergekeerd was en opa verder kon met z'n kruiswoordpuzzel.

'*Du bist eine Keppeltoschn,*' zei opa op een goede dag. 'Een kletsmajoor. Ooit lul je mij nog eens de oren van m'n kop.' Het

was grootvaders manier om aan te geven dat hij gek op me was. Want dat was hij, gek op me, en ik op hem. Geregeld kwam het voor dat opa langere tijd van huis was. Dan trok hij van boerderij naar boerderij om envelopjes met belastinggeld te innen, maar als hij eenmaal thuis was, was het direct feest en toverde hij al snel de oude blokkendoos tevoorschijn. Midden in de eetkamer aan de Birkfelder Straße stapelden wij kubussen, prisma's, balken en cilinders tot de allerhoogste torens om ze vervolgens, met een luide pats, tegen de vlakte te werpen en weer van voren af aan te beginnen. Op dergelijke momenten brulde ik het uit van geluk. Opa was de beste, opa was mijn lievelings.

Ik was vier toen de wijzers van de klok voor eventjes tot stilstand kwamen. Ik tekende wat aan de keukentafel toen mijn moeder plots voor me stond. Ik tilde mijn hoofd op en schrok omdat het leek alsof haar ogen doorzichtig waren. Ze waren waterig, gevuld met tranen, en vormden samen een droeve blik. 'Ik moet je iets vertellen,' stak mamma moeizaam van wal. 'Het gaat over opa.' Stilte. 'Opa is dood.' Ik was zo in beslag genomen door deze onverwachte mededeling dat ik stug doortekende. Later die week ben ik zachtjes de trap op gelopen en heb ik de deur van opa's slaapkamer voorzichtig opengeduwde. Naast het nachtkastje, waar opa in het bovenste laatje steevast karamelsnoepjes had liggen, stond een schuin aflopende verhoging – een katafalk – met daarbovenop een eikenhouten kist. Ik heb een stoel gepakt, ben op het laagste deel van de kist gaan liggen en heb mij, vanaf daar, centimeter voor centimeter omhoog gehesen. 'Opa, waar ben je?' zong ik zachtjes terwijl ik me aan de zijanten optrok. 'Opa, waar ben je toch?' Omdat niemand mij wilde tillen, ben ik zelf maar gaan klimmen, tot ik bij het gezicht van opa was aanbeland en niet meer verder kon. Vanachter het glas oogde opa een beetje pips; het leek alsof zijn appeltjeswangen door de wind waren meegenomen. Vanaf daar ontglipte de ene na de andere monoloog mijn mond. Ik vertelde opa over de vuiltjes die hij uit de schaafwond op mijn knie had gevist, vlak nadat ik met de step van de stoep gevallen was. Ik vertelde opa over de staafjes zoethout die hij voor twee cent op de markt kocht, zodat ik lekker kon kauwen. En ik vertelde opa over ons geheim. Het geheim

van de Chokotoffs die hij mij iedere avond toestopte, vlak voor het slapengaan.

Mamma vertelde mij dat opa aan het hemelen was. En dat ik hem voorlopig niet meer zou zien. Een mededeling waar ik helemaal niets van begreep, want opa lag toch gewoon in die kist, naast het kastje met de Chokotoffs? Op de dag van de begrafenis liep ik, tussen mamma en Regina in, richting de Weizberg waar in een grote, roze basiliek de herdenkingsdienst plaatsvond. Toen de priester uitgepraat was, zette hij, geflankeerd door enkele misdienaars, koers richting de begraafplaats. De kist werd getild door mensen van de begrafenisvereniging, die vanwege hun zwarte gewaden ook wel raven werden genoemd, en onderweg werden er continu gebedjes gepreveld. Ik was vooral bezig met de grote, zwarte strik in mijn haar en dacht aldoor aan die ene vraag: wie stopt er straks karamelsnoepjes in het laatje? Vrienden had ik niet echt, en het probleem aan mamma of Regina voorleggen, durfde ik al helemaal niet. Ik had geen idee waar ik het moest zoeken, zo zonder opa Hauser.

Na het overlijden van opa Hauser nam ik steeds vaker de benen. Ik was immers vier, en vond het de hoogste tijd om de wijde wereld in te trekken. Daar had ik niemand bij nodig, ik kon het prima alleen. En er was altijd wel een plek waar ik kon schuilen. Zo slenterde ik eens per jaar over het circusterrein om mijn ogen de kost te geven aan vuurspuwers, trapezedansers, diabolospelers, nijlpaarden en zebra's. Of liep ik naar een café aan de Lederergasse om daar op de bar getild te worden en in zingen uit te barsten. Dat vonden de oudjes die hun dagen aan de tap sleten maar wat vermakelijk. Na afloop van mijn performance kreeg ik meestal een *Kracherl* aangeboden – Oostenrijks voor 'aanmaaklimonade' – of een aantal munten toegestopt waarmee ik een ijsje kon kopen. En dan was er ook nog dat avontuur met de kersenboom!

Die stond bij ons in de tuin, heerlijk aan het zicht onttrokken. Eens heb ik met mijn blote handen, tussen de stronken door, een geheime tunnel gegraven. Een tunnel die leidde naar de tuin van de buurman. Omdat de buurman kleermaker was, had hij een atelier aan huis. Als hij lichaamsmaten aan het opmeten was, of een trouwpak vermaakte, keek ik vanaf zijn werktafel toe. Ik sprak dan honderduit, waardoor ook hij mij eine Keppeltoschn ging noemen. Was de buurman mijn geouwehoer zat, dan kwam hij met een grote stoffenschaar in de aanslag lachend op mij afgelopen. 'En nu vlug naar huis, anders knip ik je vlechten af,' wierp hij mij jolig toe. Met een gezicht vol gespeelde angst staarde ik naar de scherpe, onbuigzame messen die langs elkaar heen schoven. Ik speelde het spelletje mee, zette het op een rennen en kroop via het zand terug onze tuin in. Het kan haast niet anders dan dat ik op zoek was naar een waardige vervanger voor opa Hauser. Naar iemand die met net zoveel verve de rol van vader kon vervullen.